

emner. Den placerer ham nærmest i den tradition, som i Frankrig er skabt af kredsen omkring »Annales«, men i modsætning til historikere som Braudel og Bloch må Kitson Clark erkende, at hans forhold til f. eks. økonomisk historie er jomfrueligt.

Alligevel må hans forsøg siges at være kronet med held. Det er i vid udstrækning lykkedes at skrive den »history in depth«, som er tilstræbt. Efter et indledende kapitel, som æggende opremser problemer, der burde tages op til undersøgelse, præsenteres skarpsindige analyser af engelske samfundsforhold i perioden 1850 til 1875. Befolkningstilvæksten, industrialiseringen med dens mangeartede følger, de religiøse bevægelers greb i den engelske befolkning, adelens og godsejernes indflydelse i det engelske politiske liv er emner, som hvert for sig andet steds har været genstand for indgående forskning, men som i denne fremstilling sættes i sammenhæng, således at man får et tilforladeligt indtryk af de kræfter, som lå bag engelsk politik i perioden.

Naturligvis er ikke alle afsnittene lige fremragende. Bedst er bogens sidste halvdel, hvor landets indflydelsesrige kredse, specielt de politisk indflydelsesrige, behandles. Mindre originale er afsnittene om den økonomiske udvikling, hvor forfatteren ofte synes at have tabt det mål af syne, som han indledningsvis opstiller: At vurdere kritisk de generalisationer i historieskrivningen, som går igen fra den ene historiker til den anden.

Men i stedet for at ærgre sig over mindre misforståelser er der grund til at glæde sig over, at forfatteren ikke i større udstrækning end tilfældet er har ladet sig lede af »historikernes fællesgods«. Der er grund til at være taknemlig over, at der i en tid, hvor specialisten sidder i højsædet, alligevel er folk, der har mod til at vove pelsen. Bogen er ikke blot en gevinst, fordi den kaster nyt lys over vigtige sider af det engelske samfund, men tillige fordi læseren møder det sjældne: En kyndig historikers spejlbillede af en periodes samfundsmanifestationer i disses mangfoldighed.

KNUD LARSEN

SARVEPALLI GOPAL: *British Policy in India, 1858-1905. South Asian Studies.* Cambridge University Press, 1965. xii + 423 s. 70 sh.

Dr. Gopals bog beskæftiger sig med det engelske styre i Indien i årene fra 1858 til 1905. Dette er den periode i Indiens historie, hvor den britiske regeringsmagt i Indien hverken var truet udadtil eller indadtil. Ruslands kolonisation og udvidelsespolitik i Centralasien var det eneste problem, som for alvor bekymrede de engelske ministre og vicekonger. Det var spændingen mellem de to stormagter England og Rusland, der udløste den anden afghanske krig. Bortset fra denne og annektionen af det nordlige Birma var det halve århundrede, hvis historie her skildres, ikke præget af krigeriske begivenheder.

Indadtil forsøgte englænderne at konsolidere deres magtposition efter sepoyoprøret 1857-58. Lord Canning, der var generalguvernør og vicekonge i årene umiddelbart efter opstanden, forsøgte med fuldt overlæg at knytte bestemte befolkningsgrupper til det engelske styre ved i særlig grad at varetage deres interesser. Det blev i første række de indfødte fyrster og de store godsejere i de

dele af Nordindien, hvor oprøret havde fundet almindelig støtte hos befolkningen, som denne politik kom til gode. Samtidig med at man allierede sig med disse grupper, opgav man delvis samarbejdet med den engelskvenlige indiske elite i Calcutta. Denne bestod fortrinsvis af indiske købmænd, bankierer og intellektuelle, som indtil da havde draget nytte af det engelske styre, samt af de unge, der nu blev uddannet i engelsksprogede skoler og kollegier. Inden opstanden havde man set samarbejdet med denne klasse i møde med forventning; men nu frygtede man, at disse, der var ude af kontakt med de bredere befolkningslag, i deres reformiver ville svække snarere end styrke den engelske magt. Foruden de indiske fyrster og godsejere drog de europæiske forretningsdrivende og plantageejere nytte af det britiske styre. Sidstnævnte havde gerne indflydelsesrige venner og slægtninge i England, og det lykkedes dem både retsligt og økonomisk at erhverve sig en særstilling. Hvorledes størstedelen af den indiske befolkning bedømte det engelske styre, og hvorledes deres interesser blev varetaget, er det svært at bedømme. Vor viden om den almene økonomiske udvikling er såre begrænset, og disse klasser havde kun få muligheder for at komme til orde.

Selvom englænderne efter opstanden opgav det nære samarbejde med den engelskpåvirkede elite i byerne, fortsatte de en efter datidens forhold storstilet uddannelsespolitik. Dette kom denne hastigt voksende klasse til gode, og i 1885 var den i stand til at organisere sig i kongrespartiet, hvis hovedformål fra begyndelsen var at skaffe veluddannede indere adgang til de højere stillinger indenfor administrationen, og give dem mulighed for ved en eller anden form for repræsentation at give deres mening til kende i regeringsanliggender. De britiske myndigheder mødte kongresbevægelsen med en indstilling, der strakte sig fra velvillig overbærenhed til isnende kulde. Få var i stand til at fatte, at denne lille skare af engelskuddannede indere skulle være i stand til at skabe et bredere folkeligt grundlag for sin agitation. Henimod århundredets slutning afsløredes det imidlertid, at det gærede og sydede under overfladen, og at en national og religiøs vækkelse var ved at få tag i bredere lag af befolkningen. Disse strømninger var ofte af en reaktionær karakter, der gav sig udslag såvel i alvorlige sammenstød mellem hinduer og muhammedanere som i modstand mod pestkarantæner og vaccinationer.

I 1905 gennemførte den engelske regering en deling af Bengalen i to provinser. Dette blev af kongrespartiets ledere opfattet som et forsøg på at fratage Calcutta den ledende stilling og derigennem svække det indiske borgerskab, hvis agitation irriterede regeringen. Over hele provinsen vakte beslutningen vrede og forargelse, da man betragtede provinsen som en sproglig, kulturel og national enhed. Da kongrespartiet opfordrede til en boykot af alle engelske industrivarer, blev opfordringen fulgt i stort omfang af befolkningen. Hermed var det for første gang lykkedes kongrespartiet at skabe et folkeligt fundament for sin agitation. Alliancen mellem den engelskuddannede indiske elite og de bredere befolkningslag og benyttelsen af boykotten som politisk våben peger fremad mod en ny udvikling, og danner afslutningen på den periode, hvor det var lykkedes englænderne at styre efter det romerske magtprincip »divide et impera«.

Dr. Gopal har skuet ned på denne bevægede tid fra i sandhed olympiske højder. Det er den politik, der forberedtes, og de ordrer, der udgik fra vice-

kongernes palads i Calcutta, der danner grundstammen i hans fortælling. Det kildemateriale, han benytter, er brevvekslingen mellem vicekongerne, deres mest betroede embedsmænd, ministeriet i London og de i indiske spørgsmål ansvarlige ministre. Ved hjælp af dette materiale danner Gopal sig et indtryk af de mænd, der stod i spidsen for det indiske styre, og af de tanker og overvejelser, de gjorde sig. Men selvom disse refereres ret udførligt, er det ikke altid let at bedømme de kendsgerninger, der lå til grund for overvejelserne, og her kunne man nok have ønsket sig, at Gopal havde ydet læserne en bedre vejledning.

Hvor langt kan man nå i sin forståelse af en historisk udvikling ved at kikke topfolkene i kortene? Dette afhænger for en stor del af, hvilke spørgsmål det er, der er under overvejelse. I udenrigspolitik er det ofte således, at afgørende beslutninger træffes af politikerne i toppen, og at deres personlige opfattelse af en situation er afgørende for, hvorledes der derefter handles. Står man derimod overfor et indenrigspolitisk spørgsmål, foreligger der i reglen et større forarbejde i de underordnede instanser, som den øverste myndighed må tage hensyn til, og afgørelsen falder indenfor snævert afstukne grænser. Det vil derfor være naturligt at forvente, at de afsnit i Gopals bog, som omhandler den engelske udenrigspolitik i Indien, vil høre til de værdifuldeste. Dette slår ganske rigtigt til for så vidt som afgørende synspunkter og interessante oplysninger er blevet trukket frem i dagens lys; men disse er ikke blevet placeret i en større sammenhæng, og det er nødvendigt sideløbende at gennemlæse bredere fremstillinger af den engelske og russiske udenrigspolitik for virkelig at drage nytte af Gopals studier.

Går vi over til de indenrigspolitiske spørgsmål, er det svært ikke at lade sig forvirre, særlig når det gælder økonomiske problemer. Man har indtryk af, at de engelske vicekonger og deres økonomiske rådgivere indførte og afskaffede indkomstskat, told og forbrugsskatter efter forgodtbefindende. Alvorlige modsætninger skildres, som f. eks. dem der gjorde sig gældende mellem indigo-planterne og de bengalske bønder, uden at man har nogen anelse om størrelsen af de økonomiske interesser, der stod på spil. Det fremgår tydeligt, at de europæiske forretningsdrivende og plantageejere var en stærk interessegruppe; men vi får intet at vide om deres talmæssige styrke og erhvervsorganisation.

Gopal hører udpræget til de forfattere, der forsøger at forstå en tidsalder ved nøje at studere nogle af dens hovedfigurer og de tanker, disse gjorde sig om, hvad der foregik i deres samtid. En sådan fremgangsmåde kan i sig selv ikke kritiseres; men hvis den skal give værdifulde resultater, forudsætter den, at forfatteren er i besiddelse af en omfattende viden om tiden og dens problemer. Her kommer Gopal ofte til kort. Man savner en fast opbygning i bogen, og mange problemstillinger skimtes, uden at de senere bliver fulgt op. Det er som om forfatteren ikke har gjort op med sig selv, hvad der er centralt, og hvad der er mindre væsentligt, men ønsker at lade stoffet tale for sig selv. Bogen er dermed blevet en af de mange i rækken, der handler mere om, hvad englænderne *mente*, de udrettede i Indien, end om den økonomiske og sociale udvikling, der reelt fandt sted.

Ingen kan imidlertid nære tvivl om, at Gopal har befundet sig godt i selskab med vicekongerne og de engelske politikere. Gladstone er hans store ideal, mesteren, hvis moralske styrke det liberale partis vicekonger ikke altid kunne

leve op til. I de små karaktertegninger af de ledende personer, med hvilke Gopal afslutter sine afsnit, synes idealerne således ofte at veje tungere til gunst for statsmændene end den saglige dygtighed og arbejdsindsats, som blev ydet. Dette tjener sjældent til forskønnelse af de konservative politikere og vicekonger, og Gopals domme kommer næppe til at stå uantastede. Dette gælder ganske særligt hans vurdering af Lord Curzon, hvis idealer man nok kan have svært ved at forlige sig med i dag, men hvis fremragende intelligens og dygtighed satte fornyet liv i det træge administrationsapparat. Skønt der således er meget, man må være uenig med forfatteren i, bør vi alligevel være taknemmelige for alt det stof, Dr. Gopal har fremdraget fra arkiverne. Det giver os et godt fingerpeg om, hvor forskningen fremover bør sætte ind.

BENEDICTE HJEJLE

ÅKE HOLMBERG: *African Tribes and European Agencies. Colonialism and Humanitarianism in British South and East Africa 1870-1895. Studia Historica Gothoburgensia VI.* Göteborg, Akademiförlaget, 1966. 409 s. 48 sv. kr.

Trods udtalt interesse i offentligheden for afrikanske spørgsmål må man erkende, at skandinavisk forskningsmæssig indsats på dette felt, uden for fag som etnografi og geografi, har været overskuelig. Man må da også betragte etableringen af Nordiska Afrikainstitutet ved Uppsala universitet i 1962 som et forsøg på at stimulere nordiske forskere inden for alle fag til at tage afrikanske emner op til undersøgelse. Nærværende studie af den nyudnævnte historieprofessor i Göteborg er ikke foretaget i forbindelse med eller under bistand fra ovennævnte institut. Det forekommer derfor så meget desto mere bemærkelsesværdigt, at en skandinavisk historiker har haft blik for en interessant og central problematik i den afrikanske udvikling og besiddet energi og muligheder for at foretage en tilbundsgående og original undersøgelse af denne problemstilling.

Undersøgelsens materiale er for en stor del hentet fra britiske officielle arkiver og missionsarkiver samt i samtidige trykte publikationer og senere erindringer og fremstillinger. Endvidere har forfatteren gennemgået store dele af den nyere faglige litteratur, som han inddrager i sin analyse og tager stilling til.

Undersøgelsens formål opridses i bogens første kapitel, der bærer titlen *John Mackenzie v. Cecil Rhodes*. Herved er det allerede antydnet, at forfatteren har sat sig for at undersøge »humanitarianism versus colonialism, and both these in their relation to imperialism« (s. 11).

Humanitære opfattelser og interesser var i Afrika først og fremmest repræsenteret af missionærerne, der i deres britiske basis ofte besad indflydelsesrige og effektive pressionsgrupper. Over for dem – ofte i samarbejde, men lige så tit i åbenlys modsætning – stod kolonialisterne, repræsenteret af de briter og andre europæere, der enten var fast bosiddende i afrikanske områder eller havde meget betydelige investerings- og handelsinteresser at varetage. Mellem disse to grupper og under stadig hensyntagen til eller støtten sig til den ene eller den anden stod imperialisterne, repræsenteret af regeringens embedsmænd og andre,